

LA VERSIÓ DE TONA DEL «BALL DE SERRALLONGA»

1

ELS MANUSCRITS

La versió de Tona del Ball de Serrallonga ens ha arribat a través de dos manuscrits: l'original del 1760¹ i una còpia del 1949² que segueix fidelment el primer i només se'n distingeix per un llarg seguit de solucions ortogràfiques divergents.

A l'original podem llegir que «lo qui ha fet escriurer la present còpia és Joseph Garriga, sastre de Tona» en l'esmentat any 1760;³ a continuació, però, un apèndix del 1767 inclou una sèrie de notes i aclariments que volen ser una guia per a l'assaig del Ball, i encara una segona «Loa» que podria substituir la que, el 1760, encetava la representació.

Es tracta, per tant, de l'única versió del segle XVIII que coneixem del ball: les altres que ens han arribat hem de datar-les al XIX, així com els textos de tota la resta de les danses dramàtiques.

2

EL TEATRE DE PLAÇA

Efectivament, durant el segle XVIII es va estendre per tot Catalunya, i molt especialment pel Camp de Tarragona i el Penedès, el costum de representar, durant el temps de Carnestoltes o la festa major de cada poble, una mena de peces dramàtiques on el ritme assolía una major o menor importància segons el con-

1. Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Arm. 189, Pres. III, C. 1, N. 1.
2. Arxiu Municipal de Barcelona, Ms. A-259.
3. Veg. l'apèndix al text del 1760.

3

LES DIVERSES VERSIONS
DEL «BALL DE SERRALLONGA»A) *Argument i estructura*

La trama bàsica del ball és essencialment la mateixa a totes les versions: l'argument de l'obreta tracta invariablement sobre l'anècdota de la selecció de bandolers per a la companyia: en Serrallonga forma quadrilla. És per això que tota una sèrie de lladres –el nombre i el nom dels quals varia segons les versions– es va presentant davant del capità, la Joana i el fill, per tal de ser sistemàticament admesos després que han narrat, com més escabrosament millor, els mèrits delictius de què s'enorgulleixen.

La resolució del ball, un cop enllestit tot això, ja varia d'una versió a l'altra: generalment és comú el fet de representar un gran àpat, durant el qual en Serrallonga és emboscat i fet pres pels *parrots* o els mossos d'esquadra; llavors es penedeix i desitjaria poder-se esmenar tot abandonant la mala vida. Sota aquesta promesa és deixat en llibertat o rescatat pel seu fill: observem que el final és bàsicament feliç, ja que es tracta d'un joc, d'una festa durant uns dies d'alegria, després de la qual fóra inversemblant que hom accedís a cap mena d'amargor.

B) *Aspectes coreogràfics*

Ja hem dit que l'aspecte rítmic tenia ben poca importància dins del grup de balls dialogats: així i tot, va persistir sempre un rudimentari ritme que permetia que l'espectacle fos entès pel públic com una mena de dansa: cal dir que, en tot cas, no era tant això el que atreïa la gent a la plaça com el fet que cada bandoler, un cop enllestida la seva presentació, engegava un tret enlaire; a l'apoteosi del ball, durant l'emboscada final, els trets eren generals i el terrabastall que provocaven havia de procurar l'espectacularitat que el públic desitjava. És precisament aquesta característica la que va causar que, més d'un cop, fos prohibit pel consistori d'algun poble que la colla sortís al carrer, pel perill que suposaven tants trets i tanta pólvora.

Els actors es col·locaven en dues fileres encarades, deixant entre elles un espai aproximat d'uns tres metres, que havia de servir per a les evolucions tant dramàtiques com rítmiques de cadascun dels bandolers. Aquests, separant-se de la filera que els corresponia, es presentaven davant d'en Serrallonga, que presidia el ball amb la Joana i el seu fill, des d'un extrem de la plaça; un cop admesos els lladres a la banda, els músics feien sonar la tonada que pertoqués alhora que els actors empenien un senzillíssim ball, després del qual es reprenia l'acció. Eren freqüents, al llarg de la representació, les *passades* (o sigui, que s'encreua-

tocat de finalitats potser literàries. Certament, els personatges, havent saludat en Serrallonga amb un sistemàtic

«Serrallonga, Déu vos guard
i vós Joana també»,

reciten una sèrie de versos el contingut dels quals és estructuralment el mateix: el nom, el record de la fama, una relació numèrica de l'exagerat *curriculum* delictiu de què el candidat gaudeix i, finalment, la sol·licitud d'ingrés a la quadrilla d'en Serrallonga.

Tampoc no hi apareix l'escena de l'emboscada final i, per tant, el text es redueix a l'acte de formació de la quadrilla: l'estructura esdevé així rodona, però també, segurament, més despersonalitzada i allunyada d'allò que, en altre temps, havia estat el ball.

b) *El «Ball de Serrallonga» de Pardines.*⁷ – Va ser representat el 1921, després de catorze anys d'interrupció. És curiós que, en aquesta única ocasió, el paper de la Joana va fer-lo efectivament una dona –cosa que no hi havia estat gens freqüent, ja que acostumaven a ser homes els qui representaven els papers femenins, i amb això es provocaven situacions d'un simplíssim humor pel descuit intencionat dels actors, que s'esforçaven tant com podien a aconseguir la facècia, en definitiva, fàcil.

Tomàs Raguier assenyala que el ball és còpia del de Vilallonga, d'on sorgí també el de Surroca. És d'aquí d'on fou importat un personatge que originàriament no apareixia a la versió de Pardines: es tracta del Fadri de Sau, tan important històricament, el parlament del qual apareix al final de tot del manuscrit, on s'explica el lloc on cal col·locar el bandoler al moment de la representació.

Un parell d'afegitons ens fan adonar que el text va sofrir manipulacions serioses, i prou modernes: ens sobten, primer de tot, els versos que obren el ball i que precedeixen el pròleg. Es tracta d'un estranyíssim poema d'una pèssima qualitat i sense valor literari, que sembla afegit i del qual no sabem si realment tenia alguna eficàcia dramàtica o si apareix dins la llibreta per algun altre motiu. A part del fet que en Serrallonga hi és presentat com a implacable enemic dels «espanyols», és redimit de la següent manera:

«En Santas Creus retirat
Nostre Senyor veure volgué
y, arribant a ser abat,
tot lo temps allí estigué,
en Santas Creus retirat».

Tot i que la construcció del poema no ens permet de suposar que sigui excessivament modern, tampoc no és possible que sigui massa proper al temps de

7. Manuscrit modern, a l'Arxiu del Museu de Ripoll. El transcriu TOMÀS RAGUIER, *El ball d'en Serrallonga a Pardines*. «Scriptorium», any II, núm. XVI (abril 1924) - núm. XXII (octubre 1924).

gir-lo al final del manuscrit— ni l'episodi de l'execució d'en Boquica, evidentment posterior a la resta del ball. Hi figuren, en canvi, uns personatges característics, la finalitat dels quals era fonamentalment de provocar la rialla entre el públic.¹⁰

Mentre que a les versions d'Alcover i de Pardines el conjunt del ball es limitava a la selecció de bandolers per a la quadrilla, a la de Gràcia apareix l'anècdota del robatori d'un traginer, que fa que l'acció de l'obra sigui més intensa i alhora l'acosta a la del ball de Tona, on es repeteix aquest episodi.

Els diferents personatges que figuren tant a Gràcia com a Pardines ens fan pensar que no és possible que un text sigui copiat de l'altre; considerem més probable que existeixi un origen comú per a totes dues versions.

4

LES DADES HISTÒRIQUES A LA VERSIÓ DE TONA

A) *La lloa*

És ben probable que cadascun dels pobles on representaven la farsa volgués emmarcar-la dins d'un context literari que individualitzés el ball, i el fes esdevenir quelcom d'autòcton. No manquen a la versió de Tona al·lusions explícites al nom del lloc i fins a les autoritats presents; parlem ara, però, més aviat dels pròlegs i epílegs que cada vila afegia com a presentació i conclusió del tema. Efectivament, Alcover enceta el ball amb una vida i elogi de Santa Úrsula, la seva patrona, i el tanca amb un discurs moral recitat pel Diable; ja hem vist com Pardines inclou també l'episodi de l'execució d'en Boquica.

És evident que aquets afegitons corresponen a un temps prou posterior al del cos del ball i fins i tot que, per tal com no influeixen sobre l'argument, podien ser substituïts quan les circumstàncies ho demanaven. Així, tenim que el Ball de Serrallonga de Tona s'obre amb una lloa i una presentació del bandoler, textos que es veuen completats per la lloa proposada l'any 1767, tal com explícitament s'adverteix a l'apèndix final del manuscrit. Res no ens ha de fer pensar, per tant, que aquests versos hagin de ser anteriors a les dates en què foren copiats, tot i que és ben possible que consisteixin en una versió literàriament arreglada de pròlegs anteriors, o en una paràfrasi d'algun text que ara com ara ens és desconegut.

10. Per exemple, el Metge de Medicina, el Sastre i l'Estudiant. Un dels bandolers que apareix a la versió de Gràcia, i que Pardines ignora, és en Segimon, germanastre d'en Serrallonga, la identitat del qual ja ha estat oblidada.

quan vol fer d'en Serrallonga un seguidor d'en Rocaguinarda (vv. 163-166); és cert, això sí, que de jove va formar en quadrilles d'altres bandolers d'una certa anomenada (concretament, la dels germans Margarit, capitans d'un grup de *nyerros* al Vallès), però mai en la d'en Perot Rocaguinarda que el 1623 –quan en Serrallonga, a vint-i-nou anys, inicià la seva vida al marge de la llei– ja feia deu anys que havia marxat cap a Itàlia amb les tropes del rei, emparant-se en l'indult que li havia estat concedit.

C) *Dos romanços castellans del segle XVII*

Molt més interessant pot resultar encara la comparació de la versió de Tona amb dos romanços apareguts l'any 1633 a Barcelona –quan en Serrallonga encara era viu a la presó, esperant la resolució de la sentència–, que narren la seva vida, anècdotes i captura. Es tracta de la *Xácara y relación verdadera de los hechos y prisión del famoso bandolero Sierrallonga*, de Francisco Lamuela, i la *Relación verdadera de la vida, robos y delitos del famoso bandolero Juan Sala, llamado Serrallonga*, de Pedro Meluco.¹² Fóra lògic que la major o menor coincidència del *Ball de Tona* amb aquests textos traduís alhora la major o menor veracitat de les dades que aporta: ens sobta, però, que tot i que els romanços són escrits en vida de Serrallonga, ja deixen entreveure alguna inexactitud difícil de comprendre.

Cal fer una comparació detallada del tres textos. El de Lamuela, molt més breu i inexacte que no pas el de Meluco, comença narrant les estades d'en Serrallonga a França¹³ sense esmentar, però, la important traïció de què hi va ser víctima. Meluco, en canvi, ens l'explica així:

«Enfadado de sus cosas,
y otros dicen, por palabras
que tuvieron en el juego,
un Monsiur que le amparaua,
quiso entregarle una vez
dissimulando la saña
mucho tiempo; pero el día
de la trayción concertada
mirando turbado el rostro
del Francés, se desengaña
y adeuina la trayción,
cuateloso se recata,
y huye de su presencia
dexando al descuydó en casa
(como en rehenes de su buelta

12. Editats per J. GIVANEL I MAS dins *Observaciones sugeridas por la lectura del drama de Coello, Rojas y Veléz «El catalán Serrallonga y Vandos de Barcelona»*. «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XVIII (1945), pàgs. 186-192.

13. També a la versió de Tona, vv. 179-182.

Lamuela, en canvi:

«Vínose él (a) enamorar
de una Francesa alentada,
quiso con él navegar
por ser ella desdichada.
Salió de Francia con ella,
regalándose en sus brazos,
la truxo desta manera
contándole sus trabajos».

No consta en absolut que Joana Massissa fos francesa, sinó que, essent de Castelló d'Empúries, anava en pelegrinatge cap a Núria quan el bandoler la va prendre.¹⁴ És estrany que aquest fet, esdevingut el 25 de juliol de 1532 i, per tant, només un any abans que fos escrit el romanç, sigui tergiversat d'aquesta manera. Això ens fa adonar que, tot i la contemporaneïtat dels fenòmens, ben poca cosa es devia saber del cert d'en Serrallonga, i així moltes de les seves anècdotes havien entrat ja en la fase de mitificació. Per tant, no podem esbrinar ara com ara si la traïció final de què fou víctima en Serrallonga, segons Lamuela i Meluco, correspon o no a una realitat històrica concreta: es vol que la pistola del bandoler fos carregada amb sorra per un fals amic seu que, ajudat d'uns altres tres companys, hauria aconseguit de lliurar-lo a la justícia per tal com en Serrallonga no s'hauria pogut defensar. El relat és efectivament literaturesc, però ens estranyaria que fos completament fals si tenim en compte que no es podia haver esdevingut més enllà de dos mesos abans de la composició dels romanços (en Serrallonga va ser capturat l'1 de novembre de 1633). Sigui com sigui, el que ens sorprèn és que aquesta anècdota es repeteixi al parlament inicial del ball de Tona (vv. 195-210). Això i les altres coincidències, amb el romanç de Meluco concretament, ens podrien arribar a fer creure que aquest darrer és pres com a font literària per a la versió de Tona. Però la relació dels noms dels traïdors ens demostra que això no és possible: així com Lamuela només esmenta un tal Jayme Maña i Meluco, a més d'aquest, un altre Pedro Agustín, al nostre ball trobem que, efectivament,

«(...) fou ma trahició bella,
d'en Jufre y d'en Manyà
y an Mir que la ordena» (vv. 196-198).

Coincideix un nom, però Tona ens aporta una informació més àmplia. Això ens demostra, concloent, que l'anècdota de la traïció es basa en algun fet històric no documentat i que no coneixem detalladament el qual no té per què coincidir plenament amb cap d'aquests tres textos. De més a més, el parlament d'en Serrallonga al ball de Tona no segueix els romanços de Lamuela i Meluco –on tampoc no es diu que, un cop executat, arribés un indult per al bandoler (veg. vv. 215-218), dada evidentment falsa, que recull la nostra versió–; per tant, les coin-

14. Veg. ANTONI PLADEVALL I FONT. *La Sala de Viladrau* (Barcelona 1971), pàg. 32.

5

BANDOLERISME I LITERATURA

El bandolerisme català –més que com a fenomen social i polític, com a imatge que era de l'individu rebel– havia interessat els escriptors castellans del barroc d'una manera molt especial. Tenim, d'una banda, la relació entre les figures del bandoler i del *pícaro* que, si bé eren essencialment diferents, tenien en comú l'actitud de dissidència social, de marginació. Si el segon, el *pícaro*, va ser un element d'èxit assegurat per a la novel·la, el primer, el bandoler català, ho va ser igualment per al teatre. Les baralles entre cavallers sobre l'escenari, la figura d'homes idealment rebels, la força apassionada del noble-soldat havien d'entusiasmar per força el públic castellà d'aquell temps. I la missió i l'obligació del dramaturg eren, per lògica d'ofici, furnir d'històries bandoleresques aquest públic.

És així com, ja abans del 1598, Lope de Vega escrivia la comèdia *Antonio Roca o la muerte más venturosa*, amb què es va encetar aquest nou gènere dramàtic. Una anàlisi seriosa de les comèdies dedicades al bandolerisme català ens menaria inexorablement a la descoberta d'un personatge-tipus per al teatre barroc, més o menys inspirat en el personatge històric –que hi és-deformat i idealitzat–. Aquest bandoler esdevé un clixé per als autors castellans, i sistemàticament se li apliquen unes normes de conducta o uns principis morals que el despersonalitzen i el fan idèntic a tota la colla de bandolers que omplen l'escena d'aquell temps.¹⁷ És evident que aquest nou arquetipus no es correspon amb la realitat, tot i que és ben cert que la contemporaneïtat amb què aquestes obres foren escrites ens permet de descobrir de tant en tant algun tret autèntic del fenomen bandidesc català, alhora que intuïm el criteri amb què era entès des de fora de Catalunya.

D'altra banda, tenim també el prou conegut episodi del *Quixot* on aquest i Sancho es topen, prop de Barcelona, amb el bandoler Rocaguinarda. Prendrem ara aquest exemple per a l'anàlisi del «clixé bandidesc» que hem esmentat, i alhora com a aproximació a la idea que, des de Castella, es devia fer la gent sobre l'aviat mitificat Serrallonga.

A) *El Rocaguinarda cervantí*

Per tal com els capítols LX i LXI del *Quixot*, que ara ens interessen especialment, són escrits contemporàniament als fets que descriuen, esdevenen un lle-

17 Veg. J. REGLÀ · J. FUSTER, *Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler* (Barcelona 1961), «Biblioteca Biogràfica Catalana»²⁹.

ferit honor d'un noble, aquest es veu empès a encetar, contra la seva pròpia voluntat, la vida delictiva. Així ho explica el mateix Rocaguinarda: «Yo de mi natural, soy compasivo y bien intencionado; pero, como tengo dicho, el querer vengarme de un agravio que se me hizo, así da con todas mis buenas inclinaciones en tierra, que persevero en este estado, a despecho y pesar de lo que entiendo».¹⁹

És així com, si bé les comèdies clàssiques no ens mostren un bandolerisme fidel a la realitat, sí que ens permeten una aproximació prudent al fenomen i, sobretot, ens deixen entreveure el procés de mitificació dels personatges característics d'una Catalunya en crisi. El seu punt de vista, evidentment, és prou allunyat dels fets: al cap i a la fi, si no, no hauria estat possible la deformació sistemàtica; però també és interessant de comprovar com es poden idealitzar –perquè hom ho desitja i el públic ho demana– un fets paral·lels, en el temps, a la literatura que provoquen.

B) «*El catalán Serrallonga*»

En aquest exercici de mitificació propi del barroc –que després repetirà el romanticisme–, un dels punts bàsics que calia tenir en compte era fer, d'un bandoler d'origen humil, un noble. I en aquest sentit són fidels al seu temps Antonio Coello, Francisco de Rojas i Luis Vélez de Guevara amb la comèdia *El catalán Serrallonga i Vandos de Barcelona*,²⁰ on el bandoler, d'origen pobre, és gairebé elevat a la categoria dels aristòcrates. Les raons són evidents: d'una banda se segueix l'esquema tòpic del clíxé ja bastit i, d'altra banda, s'equipara el bandoler català amb la figura de l'«hidalgo» castellà perquè si el seu accés a la vida delictiva ha de ser conseqüència d'un ultratge sofert, convindrà que el personatge sigui especialment sensible a tot allò que faci referència a la netedat del seu honor.

Tant com en Serrallonga és fidel a l'honra personal, ho és també a la del seu grup polític, els nyerros. A la comèdia, el bandoler esdevé cabdill principal d'aquest partit: si a això sumem la voluntat de venjança, provocada per un *agravio* inicial, obtindrem la imatge d'un Serrallonga noble, polític i –més que no pas just– missatger de la justícia.

D'aquesta manera, tots els actes delictius del bandoler esdevenen empreses cavalleresques i, si bé no tenen mai excusa, amaguen sempre un motiu lògic d'elevats principis. A tot plegat s'afegeix, encara, el punt de l'amor, que ja per ell tot sol hauria justificat les violències més apassionades: la mítica companya de l'autèntic Serrallonga, Joana Massissa, és convertida a la comèdia en Joana Torrellas, germana del principal enemic cadell del bandoler. El fet que aquesta dama pertanyi a la família dels Torrellas és degut –tal com assenyalen J. Fuster i J. Giva-

19. Veg. J. REGLÀ, J. FUSTER, *op. cit.*, 132. MIGUEL DE CERVANTES, *El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, edició i notes de MARTÍ DE RIQUER (Barcelona 1944), pàg. 987.

20. Com que Luis Vélez de Guevara va morir el 1664, la comèdia ha d'haver estat escrita abans d'aquesta data i després de la mort d'en Serrallonga, el 1634.

Farará.
 Y'altra Fadrí de Sau.
 Fararón.
 Ploran las miñonas,
 ploran de tristor,
 que a Juan de Serrallonga
 portan a la prisión.
 Farará.
 (...)
 Bernat de Serrallonga
 por son fill ploró
 y para que le prendan
 or mateix entregó». ²²

De moment deixem només apuntat aquest text, sobre el qual ja tractarem més endavant.

C) *La cançó popular*

Tal com assenyala Antoni Comas, durant el període que ocupa els segles XVI i XVII el bandolerisme té, a la literatura, un «reflex molt pàl·lid». ²³ La mostra més antiga que ens n'ha arribat, dins el vessant popular, és la cançó titulada: *Cobles novament fetes per Pere Giberga contra tots los delats de Catalunya*, que aparegué impresa l'any 1544. ²⁴ Es tracta d'un cas de «literatura dirigida» pel poder més que no pas de veritable literatura popular: calia crear al Principat un clima d'esperança i de coratge envers la lluita contra el bandolerisme, i era només la literatura «oficial» qui podia aconseguir aquest objectiu. ²⁵ És així com dos anys més tard apareix una altra cançó «d'encàrrec», les *Cobles fetes ara novament sobre la justícia y cruel mort d'Antoni Roca*, ²⁶ on, a través d'uns versos tan banals com els de l'obreta precedent, és continuada la missió tranquil·litzadora i de suport de les mesures preses contra el bandolerisme.

Abans de les cançons referents a en Serrallonga s'havia difós també una sèrie de romanços que prenen com a protagonista en Jaume Masferrer, àlies Tocason, que fou executat a Barcelona l'any 1631, i que és un dels bandolers que formen part de la quadrilla d'en Serrallonga al ball de Tona. Es tracta de quatre textos que podrien ser tots variants d'un de sol, per tal com presenten semblances i contaminacions temàtiques. ²⁷ Ens trobem ara per primer cop davant d'unes

22. Citat per J. GIVANEL, *op. cit.*, pàg. 169.

23. MARTÍ DE RIQUER - ANTONI COMAS, *Història de la literatura catalana*, IV (Barcelona 1981), pàg. 307.

24. MARIÀ AGUILÓ I FUSTER, *Cançoner de les obretes en nostra llengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV y XVI* (Barcelona 1873-1900).

25. J. FUSTER, *El bandolerisme català. II. La llegenda* (Barcelona 1963), pàg. 30.

26. MARIÀ AGUILÓ, *op. cit.*

27. Les quatre cançons són: a) La que comença «Cerrallonga y demés lladres», estampada a Barcelona, a casa d'en Sebastià de Comelles, del Call, el 1631 (J. GIBERT, *Aplec de cançons de*

allí, al joc de pilota,
en fou la desgràcia mia».

Efectivament, aquest fet ens fa pensar en la comèdia castellana, on en Serrallonga es converteix en assasí per una raó diguem-ne esportiva. Ara bé, si fos cert, tal com diu J. Fuster,³⁰ que la cançó, tot i no haver quedat fixada fins al segle XVIII, hagués nascut força temps abans (potser fins i tot en vida del bandoler), la referència al joc de pilota ja no s'hauria pogut extreure d'*El catalán Serrallonga* sinó que s'hauria de referir a algun fet real, a alguna anècdota secundària que nosaltres desconeixem i que, pel que sigui, va romandre gravada dins la memòria col·lectiva.

La cançó segueix mínimament l'estructura que havien encetat les d'en Tocason: és igualment escrita en primera persona, per tal que l'auditori es deixés convèncer millor per la història, i el bandoler lamenta la mena de vida que porta. Ara bé: el cert és que aquesta lamentació és, aquí, gairebé només una frase anecdòtica; en realitat el que manca és precisament l'element penitencial, com l'anomena J. Fuster: en Serrallonga qualifica de «desgràcia» la seva vida, però això no priva que la història que omple la cançó –l'assalt a un hostal– sigui descrita amb una fanfarroneria admirable i que l'aspecte penitencial manqui en absolut. L'anècdota ens és presentada amb un cinisme espectacular, com una apologia de la burla: i és precisament aquest caràcter especial el que prova la indiscutible antiguitat de la cançó.

E) «Cuatre bandolers»³¹

Ja hem vist abans, en tractar la comèdia *El catalán Serrallonga*, que hi apareixen uns versos més o menys catalans que comencen: «Quatro vandoleros / van de camarada». Des de Milà i Fontanals, que va incloure aquesta cançó al seu *Romancerillo*, s'ha cregut que només la segona estrofa és autènticament popu-

30. Veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, 182.

31. J. GIBERT, *op. cit.*, 49. El text de la cançó és el següent:

«Cuatre bandolers
van de camarada,
un n'era en Serrallonga
l'altra sa amiga Joana,
fararà
l'altre el Fadrí de Sau
fararó.

Les ninetes ploreu
ploren de tristor,
perqué en Serrallonga
n'és a la presó,
fararà,
n'és a la presó,
fararó.

6

EL «BALL DE SERRALLONGA» I LA
LITERATURA ANTERIORA) *El «Ball de Serrallonga» i la literatura popular*

A la versió graciencina del ball, en Serrallonga es presentava al públic recitant els versos que comencen amb el de *Joan Sala i Viladrau*, cosa que fou facilitada tant pel costum d'iniciar les representacions amb un Pròleg –com ocorre al mateix ball de Tona– com pel fet que aquesta cançó antiga, tal com hem vist, fos escrita en primera persona seguint l'estructura proposada per les més antigues cançons de bandolers. És així com *Gràcia* cau en els mateixos errors de l'obreta que imita, tot i que quan és l'hora de relacionar en Serrallonga amb en Perot Rocaguinarda –cosa que fan la cançó popular i totes les versions del ball– se salta els versos que en parlen, com si aquest evident anacronisme fos conegut pels recitadors del segle XIX.³³

Voldríem fer notar també que el ball de Serrallonga pren com a justificació argumental un tema que apareix en aquesta mateixa cançó –el bandoler que vol formar quadrilla– i que enç és narrat de la manera següent:

«Jo me'n vaig determinar
de fer-me cap de quadrilla;
jo me'n poso a llogar mossos;
cinquanta, tots en un dia.
Ja forem cinquanta-i-dos,
jo i un company que tenia».

Pel que fa a la cançó *Cuatro bandolers*, J. Givanel assenyala que apareix en una versió del ball, que nosaltres no hem localitzat.³⁴ El que sí que hem pogut saber és que al Rosselló es ballaven, al segle XIX, precisament aquests versos procedents de la comèdia de Rojas, Vélez i Coello: només en això consistia allí el *Ball de Serrallonga*; i no era només la segona estrofa –genuïnament popular– la que es recordava, sinó absolutament tot el poema tal com apareix a *El catalán Serrallonga*, per bé que catalanitzat.³⁵

33. Veg. nota als vv. 163-166.

34. *Op. cit.*, 185.

35. Veg. PIERRE VIDAL, *Cansoner català de Rosselló y de Cerdanya*, III (Perpinyà 1885).

dia castellana.³⁸ El que no podem saber, és clar, és si aquest cas concret d'influència és degut directament a la comèdia o a l'obra de Balaguer.

I el mateix ens ocorre amb altres trets argumentals que indiscutiblement relacionen *El catalán Serrallonga* amb el ball, aquest cop amb la versió de Pardines. En efecte, a la comèdia antiga els germans d'en Serrallonga duïen a terme una funció similar a la que hem vist de l'Estudiant a Gràcia, i volien recuperar en Serrallonga per a la vida justa que respecta la llei: si a Tona aquests personatges no apareixen, a Gràcia s'oblida llur parentiu amb el bandoler i a Alcover es fa esdevenir germà d'en Serrallonga en Tallaferró,³⁹ a Pardines, en canvi, un dels lladres es presenta dient:

«Serrallonga, Déu vos quart:
jo só vostre Germà Tendre,
home esforsat y valent».

Aquest personatge es correspon evidentment amb el Petit Tendret de Gràcia; és aquest mateix bandoler qui més endavant, sempre a Pardines, recomanarà a en Serrallonga d'abandonar la vida delictiva, tal com havia fet més de dos-cents anys abans a l'obra de Rojas, Coello i Guevara. Sembla com si d'aquests tres comediògrafs fos importada també la figura del Fadrí de Sau, ignorada a les altres versions, que esdevé símbol de fidelitat, contradient així la història:

«Don Joan de Serrallonga,
de mi esteu confiat:
antes de fer una traïció
vull morir al vostre costat.
Fadrins, no us espanteu,
que encare qu'en Serrallonga morís
jo me veig capàs de combatre l'enemich».

Observem que el Fadrí de Sau es dirigeix a en Serrallonga atorgant-li el tracte nobiliari que gratuïtament havien inventat els autors del barroc. Ara bé: si la relació entre les obres és evident, podem sospitar també que el ball recull els temes més aviat del drama de Víctor Balaguer, basat en la comèdia clàssica. Si nos fos així, no se'ns faria fàcil de comprendre com una versió tan recent de la dansa conserva uns detalls que havien oblidat versions més antigues.

Finalment, el deute esdevé ja indiscutible quan en Serrallonga, espantat i a punt de fugir i de cloure, per tant, la sessió, afirma que es veu perseguit per l'imaginari Don Carlos que tant *El catalán Serrallonga* com el *Don Juan de Serrallonga* de Balaguer fan germà de Joana de Torrelles i venjador seu:

«Veritat és que Carlos ve
amb astucias y valentias.

38. VÍCTOR BALAGUER, *Don Juan de Serrallonga o Los bandoleros de las Guillerías* (Barcelona 1858), pàg. 125.

39. Veg. nota als vv. 901/902.

malaguanyada!
 Bé es'gués pogut trencar el coll
 quan va entrar a Espanya». ⁴¹

El gavatx, doncs, esdevingut un personatge grotesc envers el qual en Serrallonga dirigirà la seva energia burlesca, apareix a les quatre versions que tenim en compte. La crueltat popular ha volgut que aquest bandoler, al ball, empri una barreja de català, occità i francès, amb la qual cosa es devia aconseguir de provocar la rialla general en un públic fàcil d'aconterar a base de les burles a costa dels nostres veïns del nord. Al ball de Gràcia, el gavatx s'expressa així:

«Avé futra, Serrallonga,
 non avé pas prou coratge,
 vus m'avé pla trompé,
 baje tu a mal viatge».

Tant a Tona com a Pardines –aquí explícitament, allí només per una referència al text– aquest personatge és representat per un esmolet sempre carregat de diners, i precisament per això esdevé víctima de l'engany malitencionat d'en Serrallonga. ⁴² Hi ha girs que semblen rossellonesos:

«Futre, je vu voli dir
 que tout sabi esmolar,
 et també sabi robar
 se may non sabi fugir,
 pourque mi voli morir
 par votre punt defensar» (vv. 746-751).

Tenim interès a destacar un parell de detalls: primer, que aquesta estranya manera de parlar dels bandolers gascons ja havia estat aprofitada per Cervantes –que parla de «llengua gascona y catalana»– als dos capítols del *Quixot* que hem tingut en compte; finalment, cal dir que el gavatx com a bandoler que sol·licita l'ingrés a la quadrilla participava també a les variants rosselloneses del ball, on aquest adjectiu despectiu era referit només als qui no sabien parlar el català. ⁴³

B) *Els personatges còmics*

A més d'aquest, l'altre únic personatge fonamentalment graciós que es pot trobar a la versió de Tona és el Brivart, que representa un estudiant que no ha après sinó a gaudir d'un especial interès pels jocs de cartes; és així com provoca uns parlaments –més que no pas una comparsa, com a Gràcia, on llença contra el públic una baralla– més o menys humorístics i fonamentalment irònics:

41. J. AMADES, *Folklore de Catalunya*, II: *Cançoner*, cançons 403, 2.241 i 2.377.

42. Veg. v. 747 i la nota que hi dediquem.

43. Veg. J. AMADES, *Costumari català*, II, pàg. 391.

vers el fenomen del bandolerisme no es converteixen més que en un record de les pors d'èpoques socialment no tan felices. Així doncs, amb els anys el ball acull dins la seva coreografia elements i personatges característics d'altres esdeveniments folklòrics, sempre relatius a la facècia.

Efectivament, el Diable era una presència importantíssima i gairebé imprescindible per a altres danses dramàtiques, on duia a terme tota mena de papers burlescos. Acabada la representació, acostumava a ser l'encarregat de passar el platet que havia de recuperar les despeses esmerçades en l'espectacle; si bé no trobem al ball de Tona cap referència en absolut a aquest personatge, en canvi sí que trobem el marc dramàtic que en justifica la importació: entre els versos 1.133 i 1.144 sembla com si el «composar» a què es refereixen els bandolers al·ludís precisament al fet de recabtar diners d'una manera familiar i humorística:

«Serrallonga, si us ve bé
 composarem quatre amichs,
 que tots són en bona fe
 hòmens guapos y richs.
 No-ls volem tocar diner,
 antes bé los volem dar
 llum per un felís progrés
 sens ningú agraviar» (vv. 1.133-1.140).

En aquest cas, doncs, és la pròpia estructura del ball allò que permet l'enriquiment d'un nou personatge que aportarà el temps. En el del Metge de Medicina de Gràcia, en canvi, la inserció és deguda segurament al bagatge folklòric i dramàtic que individualment ja posseïa aquest personatge durant la seva vida anterior. Pel que fa a això, al Cançoner hi trobem un text –titulat precisament *La xeringa*– que correspon a una cançó ballada i mimada en ocasió de reunions de platxèria no massa polides, que diu J. Amades,⁴⁶ cosa que devia facilitar enormement l'accés d'aquest tema al ball. El gust popular per tot allò que és escatològic suposem que devia fomentar que fos fàcilment acceptada la mímica del text següent, per exemple:

«Tots hi anirem d'un a un,
 la xeringa us tinc a punt (...).
 «Tots hi anirem de dotze en dotze,
 la xeringa al cul s'esbotza».

C) *El bandoler Joan Bernat*

Al ball de Tona apareix, finalment, un bandoler que no hem localitzat a cap altra variant: es tracta d'en Joan Bernat, un home ja vell que vol entrar també a la colla d'en Serrallonga, per a la qual cosa ha de demostrar que, en el seu cas,

46. Veg. *Folklore de Catalunya*, II: *Cançoner*, cançó 2.794 i nota introductòria.

proveït: ara bé, quan esdevenen element indispensable per al valor, un lladregot aparentment ferotge es veu rebaixat a la categoria més vulgar, com aquell Junca-della espantadís. I és evidentment això el que provoca el ridícul i, alhora, potser la rialla entre els espectadors:

«An Panedas lo Xacó
en fiblant la carabassa
és valent com un lleó» (vv. 672-674).
«Dar-te vull sense engany
vi, galet y carabassa,
que quant hages de fugir
pugas pèndrer bon coratge» (vv. 541-544).

No cal dir que el tema més aprofitat és el del sexe. Només el fet que la Joana aparegui embarassada ja provoca algun acudit, alguna ironia, alguna al·lusió més o menys grollera:

«Puix que tens tant bona astúcia
per assotar y robar,
fes que esta vaja plena
de oli per adobar» (vv. 782-785),

diu en Serrallonga a en Rocaguinarda. És evident que per a uns bandolers d'aquesta mena no tan sols beure vi ha de ser un tret masculí: cal que demostrin també llur virilitat des del punt de vista de l'eficàcia reproductiva. El Petit Cornés, tot i la seva curta edat, manifesta en una ocasió que, del seu total de fills, seixanta-tres són al «Sant Hospital», exageració que entra molt en la línia de la tònica general del ball. En Rocamora, també, quan ha d'excusar la seva mala punteria i compensar-la d'alguna altra manera, diu:

«(...) com tinch tantas desventuras
que may asserto cap tret.
Mas cregau que tiro dret
tirant a fer criatures» (vv. 828-831).

Veiem, doncs, que els temes que es desvien cap a la facècia són els referents a les necessitats bàsiques humanes, que en veure's desvirtuades i mancades de llur veritable raó de ser esdevenen un tòpic graciós que, sigui com sigui, han aprofitat tots els temps i tots els llocs per a omplir d'humor les més fàcils de les comèdies.

B) *Episodis*

Així com el robatori del traginer fa que la versió de Gràcia esdevingui més rica d'acció que no pas les altres, ara hem d'afegir que la de Tona encara n'és molt més. Efectivament, el robatori també apareix en aquesta versió i amb més extensió, per tal com provoca tant una comparsa concreta com uns parlaments d'una certa riquesa dramàtica: no tan sols és espoliat el Traginer de l'Ase, sinó

Efectivament, el record de la religió només apareix en aquest moment, quan el fill decideix de fer-se ermità i, als versos afegits l'any 1767, especialment, a la segona lloa. Fora d'aquests tres casos, el possible penediment només pot provocar-lo el temor a una mala vida o a una mort pitjor: així, sobtadament es decideix d'abandonar les armes quan se sent un soroll especialment sospitós, es tem la proximitat d'una patrulla de captura o es recorda que el patíbul és l'única fi certa del bandoler, com efectivament ho fou. Coneixent *a posteriori* aquesta dada, es vol que en Serrallonga –com si també fos conscient del seu futur– digui:

«Preneu exemple de mi,
hòmens de forças y tretas,
que'l bon víurer no és morir
y el mal víurer és mort certa.
May vos faltaran traydors
per més que viscau alerta» (vv. 219-224).

9

VÍCTOR BALAGUER I EL «BALL»

Ja sabem que els romàntics catalans van sentir-se atrets per la mítica figura dels bandolers dels segles XVI i XVII, i molt especialment Víctor Balaguer per en Serrallonga. Ja l'any 1858 el Teatre del Circ Barcelonès va voler oferir al seu públic una adaptació del ball de Serrallonga, i va trobar en aquest erudit liberal la persona idònia per a treballar el text.

Sembla com si fins ara s'hagués dubtat que fos realment Víctor Balaguer qui s'encarregà de l'adaptació del ball, que va titular-se *Lo ball de Serrallonga o La festa de Sant Joan*, i només se li atribueix com a segura la correcció que en va fer i que, alhora, titulà *Los bandolers catalans o Lo ball den Serrallonga*.⁴⁸ Pel que fa a això, nosaltres hem localitzat la següent nota manuscrita de Serra i Pagès, que diu:

«En 1858 se va tractar de posar en escena en el Circo Barcelonès l'esmentada dansa parlada y va donarse l'encàrrec a n'En Víctor Balaguer, d'arreglarla convenientment, fent-ho, procurant conservar en lo possible, els parlaments y caràcter tradicional».⁴⁹

48. Barcelona, Manero Editor, 1868.

49. SERRA I PAGÈS, full manuscrit titulat *Ball d'en Serrallonga*. Veg. Llegat Serra i Pagès, Llig. 7, II *Cançonística*, 5: *Balls i comparses*, a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

El primer es refereix als amors de Serrallonga. Si la cançó popular diu:

«Les ninetes ploren
ploren de tristor
perquè en Serrallonga
n'és a la presó»,

és perquè es manté fidel al concepte del Serrallonga feréstec, indòmit, segrestador de donzelles... Aquesta petita anècdota apareix també al ball adaptat:

«Ab son poder i figura
á tots ha robat lo cor,
als homens per la bravura
y á las noyas per l'amor».

No són encara –com ho seran a la novel·la posterior– la cortesia, humanitat, generositat, noblesa, etc., allò que enamora les noies, sinó un estat més primitiu de la virilitat: estat que apareix al ball i a la cançó popular pel fet de ser senzill contra la complexitat del món barroc.

El segon punt consisteix en una nota sociològica que personalitza el bandolerisme català: si diu E. J. Hobsbawm que la moderació en el matar i la violència formen part de la imatge del bandoler social,⁵² sembla que aquesta constant és desatesa a Catalunya. De Serrallonga, a l'obra de Balaguer, es diu que

«Per tot on posa la planta
fa la terra tremolar»,

paraules que tant ens recorden el ball tradicional. D'aquí podem passar un altre cop a l'assaig de Hobsbawm, on es transcriu «una de las numerosas baladas que ensalzan a los bandoleros catalanes de los siglos XVI y XVII»:

«Todo el llano de Vic
tiembla cuando yo paso».⁵³

És evident que en aquest procés d'idealització del bandoler Serrallonga, procés que comença precisament en aquesta obra primerenca de Balaguer, l'autor hi aporta força elements nous. Bàsicament, l'illustre romàntic fa del bandoler un home de muntanya. Això és una dada absolutament nova respecte al ball tradicional, i que assoleix un protagonisme temàtic lluny de ser present a l'obra dels tres comediògrafs castellans. No és que a l'adaptació del ball sigui un factor decisiu: la importància que li donem, ara, és la que es dona a tot aquell germen d'allò que ha de néixer. És a la novel·la de Balaguer on aquest detall arrencarà a volar i esdevindrà un element bàsic per a la comprensió de la personalitat romàntica d'en Serrallonga. Balaguer ha topat amb un *bon sauvage*, fàcil de ser idealitzat.

52. *Bandidos* (Barcelona 1976), pàg. 67.

53. *Ibid.*, 71.

L'èxit i l'acceptació del ball foren constants fins que el segle XX va trencar la tradició del teatre de plaça. Mentre que en alguns llocs ja al segle XIX s'havia perdut –a Sitges fou representat per darrer cop l'any 1877–,⁵⁵ en altres encara perdurà durant els primers anys del segle XX: el ball fou representat a Ripoll i a Verges el 1920; a Pardines el 1921; a Cànoves el 1928; i a Mataró el 1930.⁵⁶ El cas més sorprenent és, sense cap mena de dubtes, el d'Alcover, on fou representat l'any 1942 –i, és clar, en català–, només tres anys després d'acabada la guerra.

B) *Procés de mitificació del bandoler Serrallonga*

Les raons del ràpid accés d'en Serrallonga dins la literatura popular catalana podrien respondre a l'esquema següent:

1) El bandolerisme, durant els segles XVI i XVII, fou objecte de forta admiració per part del poble oprimat: s'hi podia descobrir la lluita individual i aferrissada contra la sistemàtica injustícia dels rics, que anaven disminuint progressivament en nombre alhora que augmentava tant llur poder com la proporció de les famílies que vivien en la més rotunda de les misèries. El bandoler, més que ser un motiu d'esperança en una futura justícia, venia a ser un element venjador dels pobres, puix que les seves accions es dirigien lògicament contra els poderosos.

Obeint a aquest punt, qualsevol dels bandolers catalans hauria pogut assolir la fama. Cal que no deixem de ser conscients, però, que només en Serrallonga va aconseguir veritablement la posteritat literària, que encara roman viva entre nosaltres.

2) Dins de l'esquema tòpic que tradicionalment s'atribueix al bandoler social –que, més que per voluntat pròpia, potser ho esdevé per fatalitat– aquest és un implacable enemic de la noblesa i de l'Església, però mai del rei: el bandoler no deixa de ser un veritable patriota, un constant defensor de la terra. Aquesta qualitat era també atribuïda al «partit» dels *nyerros*, que ressorgiren a les acaballes del segle XVI: quan un bandoler no actuava només per satisfer la pròpia fam, sinó també per prestar suport d'una manera o altra als interessos del bàndol polític que el protegia, rebia no solament l'admiració popular, sinó un ajut actiu o passiu que es podria relacionar amb un determinat tipus de lluita política clandestina. Aquest fenomen provocà que els bandolers Rocaguinarda, Tallaferro i Serrallonga triguessin a morir dins la memòria col·lectiva.

3) Així com la vida delictiva d'un bandoler acostumava a ser relativament breu, així també la seva presència dins el record popular ho era: el fet que constantment, a la realitat, un mite bandoleresc en substituïa un altre per ser, alhora, arraconat immediatament per un de posterior, provocava que l'atenció del poble anés saltant d'una figura a un altra, oblidant l'antiga i vivint intensament la pre-

55. *Balls, danses dialogades o teatre de plaça* (Sitges 1980), pàg. 7.

56. J. AMADES, *Costumari Català*, II, 389.

doler va ser aprofitat per a defensar una política concreta i, per tant, calgué que la història, la fama i el folklore fossin desviats cap a aquest nou objectiu. El veritable home, el popular, el bandoler delinqüent desaparegué per a donar pas al noble romàntic i liberal que, això sí, ha ajudat a fer sobreviure el seu nom.

[Pròleg]

(*Bordegàs¹ ix y fa cortesia*)

Senyors, avuy fem lo ball de una galant quadrilla. Serrallonga n'és lo cap y na Joana n'és la guia. ²	5
Puix que avuy fem lo ball a tots los vull suplicar que estígan molt atents a lo que's vol representar. Veuran com fóran valents mos pares y companyia.	10
De la quietut confio los faran lo rotllo gran. Aquells que més lluny hi estan tindran goig y alegria per escoltar bandolers d'esta nostra companyia.	15
Encara que bordegàs, só fill de primera classe. Mos pares són molt valents y seguint jo a sos passos seré lo més furiós en lo món dels bordegassos.	20
Y mirant-me molt, senyors, en lo clos de esta plassa, sols pretenem divertir-los representant una farsa de mon pare Serrallonga y mara la Joana, ³	25
que anàvan rodant lo món composant ⁴ a uns y altres. Lo que demano a tots, ab discreció sobrada y tota humana prudència, no se'ns repàrian las faltas.	30

1. *Gràcia*: és el bandoler Pere Gai qui fa de Pròleg. *Pardines*: el Pròleg fa de consueteta, i no té altre paper dins la representació. *Alcorer*: El pròleg consisteix en un resum de la vida de santa Úrsula.

2. Els versos 3-4 són iguals a *Gràcia* i a *Pardines*.

3. Les altres tres versions presenten la parella com a maridada.

4. *Composar*, 'robar'.

a las mans de Don Francisco.
 Aleshores estigué 75
 ab repòs est Principat,
 pues ningun lladre hi hagué
 de molts anys a esta part.⁸
 En la centúria sis-cents,
 que fou la pròxim passada, 80
 també hi hagué grans escarments
 contra bandolers y lladres
 a causa que'ls camins reals
 anàvan plens de canalla,
 no havent-hi algú fiat 85
 per poblats ni per las casas.
 En estos temps va regnar⁹
 Serrallonga ab sa quadrilla,
 causant en est Principat
 gran confusió y ruhina.¹⁰ 90
 Anàvan robant a uns y altres
 sens perdonar a ningú;
 fins la frontera de Fransa
 no y havia home segur,
 que com era gran sa quadrilla 95
 de fadrins y molt valents
 no gosava la justícia
 de alçar-los somatents.¹¹
 Cinquanta y tants crech que eren
 tot junts en lo regiment, 100
 y tots pràtics en las armas
 defensant-se fàcilment.
 No obstant vingué a reduhir-se
 si fa no fa a la mitat.¹²

7. 67-74. Fet ocorregut durant la nit del 5 al 6 de gener de 1540 (veg. abans 4, A).

8. El virrei Francisc de Borja, en carta a l'Emperador del dia 10 de febrer de 1540, afirma que el Principat gaudiria d'una pau absoluta si no fos per les colles de Sentmenat i Pujades, que continuaren bandolerejant després de l'anècdota referida (veg. Pedro J. BLANCO, S. J., *El virreinato de San Francisco de Borja en Cataluña*, 60-61).

9. *Regnar*, en el sentit de 'dominar', 'prevaler'.

10. L'any 1622 en Serrallonga és acusat públicament per primer cop d'un acte delictiu (amagar unes capes i comprar un mul robat). L'any següent participa ja en un afer bandidesc pròpiament dit, quan amb el seu germà assalta una masia. Cal que situem el seu «regnat», per tant, entre el 1623 i el 1633, data de la seva captura (veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*, 67-128).

11. Contra la banda d'en Serrallonga sí que foren alçats sometents. Meluco: «Juezes y Alcaldes de Corte / han salido vezes tantas / contra él, que es imposible / escriuirlas o contarlas». Tant la gent com les autoritats municipals, però especialment als llocs de Rupit, Susqueda, Taradell, Vilanova de Sau, Querós i Viladrau, van fer els possibles per escapar-se de l'obediència de les crides (veg. J. REGLÀ - J. FUSTER, *op. cit.*).

12. L'autor es refereix a la traïció de què fou víctima la colla d'en Serrallonga a França (veg. abans, 4, C).

- de Catalunya la bella,
que ho és per naturalesa.
En sustentos molt abunda 135
y en minas de gran bellesa,
també és molt fèrtil ab grans,
en vins de molta finesa.
De carns, fruytas, cànems, llanas,
és tan abundant de oli y pesca; 140
bé sabem que sols nos falta
espècies y prima tela.
De ninguna part se conta
com de Cardona'l portento,
donant-nos sal cristallina 145
no per un, sí per molts regnes.
La caçsa que va pels ayres
seria la terra plena,
sinó que fins los pastors
saben jugar l'escopeta. 150
Y sobretot és la gent
tant deliciosa y tant destra
com se veu per experiència
ja per armas, ja per lletras.
Y tornant jo en mon principi 155
dich que de Viladrau era,¹⁷
que primer per Joan Sala
tota la gent m'anomena.
Però després Serrallonga¹⁸
me digueren tot a tesa,¹⁹ 160
que per ser jo tant valent
a tothom mon nom aterra.
De Rocaguinarda que
(*Fa tres passos endavant y se'n torna a son lloch*)
gran bandoler en supèrbia,
comensí seguir los passos 165
y apèndrer algunas reglas.²⁰
Dins poch temps tinguí grans fums,
junt jo y ma quadrilla bella
de fadrins subjectats tots

17. Efectivament, hi va néixer el 23 d'abril de 1594. *Alcover* diu que era fill de Besalú; *Pardines*, en canvi: «A Viladrau penso anar / que n'hi ha fadrins valents, / d'aquestos ja n'estich cert, / que'ls demés *me són parents*».

18. El seu veritable nom era Joan Sala i Ferrer. Va prendre el sobrenom en casar-se el 1618 amb Margarida Serrallonga, de Querós, per tal com va anar a viure a la seva masia en qualitat de pubill.

19. *A tesa*, 'en abundància, sense limitacions ni interrupcions'.

20. En Serrallonga i en Perot Rocaguinarda no van coincidir mai (veg. abans, 4, B). Altres versions cauen també en aquest anacronisme. *Gràcia*, però, no tan sols no acull aquest bandoler

y las carrègan de arena. Concertats ja los traydors, una parada me'n féran, que passant jo descuydat	205
me trobí al mitg de la feyna. Promptament fuy jo a las armas, y com fou vana ma prestesa, com no'm valen! Fuy pres	210
y lligat ab greus cadenas. Portaren-me a Barcelona y fou presta ma sentència de morir escorterat, portat a la Creu Cuberta. ²⁴	215
La desditxa mia fou que's fes ab tanta prestesa, perquè lo endemà arribà un perdó que'l Rey ordena. ²⁵	220
Preneu exemple de mi, hòmens de forças y tretas, que'l bon viurer no és morir y'l mal viurer és mort certa. May vos faltaran traydors per més que viscau alerta, que la ditxa o desditxa	225
ve de la mà sempiterna. Però no's pot dir tot per ser tant mala la lletra, que encara n'i queda més per a fer-ne una comèdia.	230
Y ab lo permís concedit passaré avant ma tarea.	232
Valor tinch per castigar ²⁶ lloch y vilas de la plana, puix me està afavorint lo costat de na Joana.	236

24. En Serrallonga va haver de passar més de dos mesos a la presó abans de ser executat. Va ser durant aquest interval que aparegueren els escrits de Lamuela i Meluco.

25. L'anècdota descrita als versos 215-218, no documentada, és evidentment falsa i no pot ser deguda més que a la voluntat literaturesca de mitificar melodramàticament el bandoler.

26. Observeu el canvi brusc de ritme: s'abandona la rima que havia estat constant durant tot el parlament d'en Serrallonga, que acabarà ara amb quartetes de rima encadenada. L'estil és també evidentment diferent, i a partir d'aquí d'una qualitat inferior. Això i el fet que el bandoler es torni a presentar més endavant (v. 249) ens fa pensar que es tracta de dos textos sobreposats, el segon dels quals fóra d'origen popular –com el cos del ball– i el primer, un afegitó posterior. Numerem els versos, seguint l'estrofa, de quatre en quatre, fins que, a partir del vers 340, comença un seguit d'estrofes irregulars i tornem a fer-ho de cinc en cinc.

- No hauràs de menester gent,
sols ab fum faràs la guerra. 264
- Valent Fadri:* Xacó, vés a poch a poch:
las abellas te picaran
y després la gent te diran
que fas cara de badoch. 268
- Serrallonga:* Joana, veniu ensà,
entrareu en la conversa,
(*Xacó Panedas posarà foch a la carretilla del gat*)
apetit podé aus vindrà
de menjar alguna bresca. 272
- (*S'acostarà Joana al peu del rusch*)
- Valent Fadri:* De mel crech que no n'i ha
ni may n'i haurà tampoch:
abans jo tindria por
que no n'eixís algun llop. 276
- (*Valent Fadri ab lo peu gira lo rusch y Joana tira un cop de pistola al gat*)
- Xacó Panedas:* Pobra funció havem feta,
y que mal aprofitat!
Pensant menjar alguna bresca
y del rusch n'ha eixit un gat. 280
- Serrallonga:* Per la Joana am sab greu.
Penso que estarà prenyada,
que's pensava menjar mel
y no se n'untarà la barba.³¹ 284
- Joana:* Si no me n'unto la barba
no fareu tampoc ni vós,
que ja sé que us sab prou bona
suposat sou de Carós. 288

31. *Gràcia* (text corresponent als versos 279-284): «VELL: Enllestim a brescar lo buc, que la Joana diu que està prenyada, / se pensava manejar mel / i no se n'untarà la barba. / VELLA: Si està prenyada bé parirà / la senyora capitana, / si ella vol menjar mel / que vinga ella a brescar-la; / que la bresca que traurem / li agradarà poc lo tastar-la».

- Xacó Panedas:* Jo som an Xacó Panedas,
natural de Taradell;
de las balas las primeras
han trepat la mia pell.³⁸ 320
- Serrallonga:* An Panedas lo Xacó
aporta la pell trepada.
Jo no't vull per companyó
(*Li dóna una empenta*)
fins la tingas ben curada. 324

(*Ballar la xacona*)

- Valent Fadri:*³⁹ Serrallonga, gran joyell
per a vós penso seré;
arribat de Taradell
per a fer-me bandoler. 328
- Serrallonga:* Valerós seràs, fadrí,
per a fer-te bandoler.
Diràs-me com te fas dir
si per cas t'e menester. 332
- Valent Fadri:* Serrallonga, per a mi
valentia ha de ser,
direu-me Valent Fadri,
an Xacó del Carnicer.⁴⁰ 336

(*Ballar*)

- Tocasson:*⁴¹ Serrallonga, Déu vos quart,
la Joana y tot lo món,
si'm voleu a la quadrilla
som pràtiche d'anar pel món. 340
- Serrallonga:* Diràs-me com te fas dir
si per cas cosa te mano.

38. *Gràcia:* «la primera escopetada / me n'han trepada la pell». *Pardines:* «entre batallas y bregas y desafiadas / m'han trepada la pell».

39. A *Pardines* en Tallaferró es presenta així: «Serrallonga, em podeu dir / per lo nom, *valent fadri*. / y per sobrenom Tallaferró».

40. A *Gràcia:* «Lo fill gran del carnisser», nom amb què es presenta. A *Pardines:* «Carnisser».

41. Es tracta del bandoler Jaume Masferrer, àlies Toca-son, executat a Barcelona l'any 1631. Pel que fa a les cançons populars que li foren dedicades, vegeu abans 5, C.

que jo an tinc una olla plena. 370
 Allí al coll de Taradell⁴⁴
 vaig robar un argenter,
 que de l'or que ell portava
 jo me'n vaig provehir bé.
 Serrallonga y fadrins, 375
 no us espanteu de diners,
 que entre doblas y trentins
 jo an tinch plens tres bogaders.

(Ballar)

Parrutxó: Cristòfol lo Parrutxó
 és assí per bandoler, 380
 atrevit y gran brivó
 per robar un galliner.
Serrallonga: Bandoler seràs molt bo
 ja que tens tant bona trassa,
 dar-te tinch per gallardó 385
 lo galet y carabassa.⁴⁵
 Cada'l dia robaràs
 cent capons y deu gallinas,
 y aquellas portaràs
 que del gall seran vehinas. 390

(Ballar)

*Juncadella:*⁴⁶ Serrallonga, per servir
 a la Vostra Magestat,
 sens menjar ni bèurer vi
 tot anit he caminat.
Serrallonga: Diràs-me com te fas dir 395
 si per cas romans darrera.
 La cara no't pot mentir
 de gallina sornaguera.
Juncadella: Juncadella, cosa rara,
 natural de San Pedor. 400

44. Al coll de Taradell és on es va esdevenir la mort del bandoler.

45. *Carabassa*, 'Recipient per a líquids, de forma semblant a una carabassa vinatera'.

46. *Gràcia*: «Hereu Juncadella»; *Pardines*: Llongadella».

- Tallaferro:* De la casa de hont só fill⁵¹
ja me n'han tret a tots ops,⁵²
ara no vull fangar més
ni menos portar esclops. 430
En vèurer que no treballo
ja me'n diuhen Dansa l'Ombra.
Jo he pensat: «Més val que vajas
per fadrí d'en Serrallonga».
Serrallonga, si'm voleu 435
a la vostra companyia,
de mi tindreu un bon soldat
y de altre part un bon lladre
per qualsevol disbarat.
- Serrallonga:* Tu que portas carrabina⁵³ 440
y padrenyals y panart⁵⁴
molta gent enganyaràs
si no ets valent soldat.
Diràs-me com te fas dir,
tu que véns tan ben armat? 445
- Tallaferro:* Jo só Jaume lo fadrí⁵⁵
y per sobrenom Tallaferro,
que per tot allí ahont jo passo
de por tremola la terra.

(Fa una ralla ab lo sabre a terra)

- Serrallonga:* Tu ets Jaume lo fadrí, 450
la terra fas tremolar.
Antes de assí no me'n vaja
te'n tinch de fer capità.⁵⁶
- Tallaferro:* Serrallonga, molt bé me està.

51. A *Gràcia* el parlament dels versos 427-434 el fa en «Dansa les Ombres». Observeu com, efectivament, els noms no es corresponen, i que als versos 446-447 el bandoler es tornarà a presentar, llavors correctament.

52. *a tots ops*, 'Per a totes les necessitats'.

53. Els versos 440-443 són iguals que a *Pardines*.

54. *panard*, 'mena de sabre'.

55. *Pardines* oblida el nom i el substitueix per un adjectiu; el bandoler s'hi presenta com a «Valent Fadrí», sobrenom que es correspon amb el d'un altre bandoler de Tona, en «Xacó del Carnisser» (veg. vv. 335-336).

56. *Pardines*: «Aquí és el Tallaferro / la terra fa termolar, / si me'n vaig d'aquesta terra / a ell deixo capità» (versos 450-453).

- Brivart:* Serrallonga, só Brivart;
aquesta és la mia vida:⁶⁰
de lletra me han ensenyat,
vo'n vull dir una partida:
«As, rey y sota: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa la bóta. 475
As, rey, sota y cavall: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa padrenyal.
As, rey, cavall y bagassa: Brivarts,
ningun brivart pot anar sensa la carabassa». 480
- Serrallonga:* Val Déu, Brivart,
que bé que has estudiat!
Te'n fas pare del bordell,
puix tant bé te ets aportat. 485

(Ballar)

- Petit d'Aytona:* Tot anit he caminat
per venî-us a trobar a vós,
que ja sé que sou l'areu
de la plassa de Carós. 490
- Serrallonga:* Diràs-me sens reparar
com te diuhen sens vergonya.
- Petit d'Aytona:* Jo só'l gran Petit d'Aytona
que mas hassanyas pregona,
y comunament per la montanya
és gran ma trassa y manya. 495
- Serrallonga:* Ja't conech, Petit d'Aytona,
y segons lo que altres me han dit
ets un bargant axurit. 500
Ja u denota ta persona.
- Petit d'Aytona:* Y per ta defensa,
Serrallonga, creu-me, espera
que nostra amistat serà
molt certa y verdadera. 505

(Ballar)

60. *briva*, 'Vida de malfeineria i dolenteria'.

<i>Pera Gay:</i> ⁶⁵	Jo som an Pera del Gay, natural de Sant Llorens; tots estos fadrins que meno tots són lladres y valents.	535
<i>Serrallonga:</i>	Tu ets an Pera del Gall y menas quadrilla armada. Dar-te vull sense engany vi, galet y carabassa, que quant hages de fugir pugas pèndrer bon coratge.	540
<i>Pera Gay:</i>	Serrallonga, ma quadrilla en qualsevol ocasió mostrarà sa valentia, que tothom és bon brivó per servir-vos nit y dia.	545

(Ballar)

<i>Sulroca:</i>	Serrallonga, Déu vos quart junt a la Joana vostra. Per apèndrer de robar més de cent escuts me costa.	550
<i>Serrallonga:</i>	Bé y posaria una posta ⁶⁴ que encara no'n sabràs prou. Jo veig que tens pas de bou, ets ⁶⁵ punyal dintra la gospa. ⁶⁶ Com te dius bé u diràs prou.	555
<i>Sulroca:</i>	Jo só lo hereu Sulroca, habitant en Tavartet; per deutes me han tret de casa hi'm sab mal ara ab al fret. Quant mon pare va morir me deixà los béns ben quitis,	560

63. Aquest bandoler, quan es presenta a *Gràcia* i a *Pardines*, és acompanyat per altres bandolers per tal com és també cap de quadrilla. I al final del text de 1760 hi ha l'afegit següent, que caldria inserir abans del vers 535:

(Quant lo Pera Gay eixirà portarà una bandereta y dos fadrins de cada filera lo seguiran, y dirà):

Pera Gay: Serrallonga, quart-vos Déu.
Serrallonga: Qui sou vós ab tanta gent?

64. *posar una posta*, 'apostar'.

65. *ets*, sembla la variant de l'article definit derivat d'*ipsum*.

66. *gosna*, 'guaspa, peça ornamental de metall, a manera de gotet, aplicada a l'extrem inferior d'un bastó, llança, baina d'espasa, etc.'

	Y en la vila de Sallent hi vaig composit un frare, ⁷⁰ li robí tots los diners y la túnica y lo àbit. Y una vegada per mar me ensenyorí de un vaixell, me carreguí de or y plata. Mirau mon atreviment, y ab això coneixereu si só lo Atrevit Valent.	600
<i>Serrallonga:</i>	Home atrevit y valent, gran lladre de mar y terra, serias bo per la guerra; may te faltarà un ratent.	605
<i>(Ballar)</i>		
<i>Rocamora:</i> ⁷¹	Serrallonga, Déu vos quart ab tota la camarada; si'm voleu a la quadrilla jo seré al cap de brigada.	610
<i>Serrallonga:</i>	Digas-me donchs tu qui ets que vingas en aquesta hora, que si no dus bons papers te hauràs de quedar defora.	620
<i>Rocamora:</i>	Jo som lo hereu Rocamora y natural de Alcové. Vinch en vostra companyia sols per fer-me bandoler. ⁷²	625
<i>Serrallonga:</i>	Tu ets aquell Rocamora y vols seguir aquesta vida, dem-nos los dos un abràs	
<i>(S'abràssan)</i>		
	perquè ningú se'n desdiga. ⁷³	

70. *Gràcia* «(...) de la feta de Sallent. / Aquesta que us desagrada!, / en vaig composit un frare / i encara el daré content».

71. Aquest bandoler apareix a les altres tres versions que considerem. El seu parlament a la de *Gràcia*, però, el fa el bandoler Miquel Ganyada –un altre que figura a les tres variants, mentre que falta a Tona–, sobrenom de Miquel Pandís, àlies Ganyada de Rupit, de la colla d'en Serrallonga.

72. *Pardines*: «Jo só aquell hereu Rocamora / natural d'Alcover, / me'n vinc ab vostre codrilla / sols per ser-ne bandoler»; com a *Gràcia*, on es canvia el nom de Rocamora pel de «Petit Ganyada».

73. *Pardines*: «Tu que bandoler vols ser / de la mia gran codrilla / donem-nos una abraçada / que ningú no se desdiga»; com a *Gràcia*, on el bandoler afegeix: «Serrallonga, a Déu siau, / d'abraçar-vos som estat digne, / vos juro que per robar / ja seré peça ben fina».

- natural de Plantadís,
que en matèria de robar
jo sol ne valc cinch o sis.⁷⁷ 665
- Serrallonga:* Tu que n'ets de Plantadís
y natural del Gornés,
jo'm recordo que a quinze anys
robavas los carboners. 670

(Ballar)

*(Repetició de Serrallonga que farà als bandolers. Se presentaran devant de Serrallonga los bandolers de un en un tot ballant, y començarà Xacó Panedas a ballar per la filera de la sua part y eixirà tot ballant per al mitg del ball)*⁷⁸

- Serrallonga:* És home de gran trassa
en Panedas lo Xacó,
en fiblant la carabassa
- (Beu)
- Xacó Panedas:* és valent com un lleó.
Heu de saber, mon senyor,
que si'm donau facultat
seré del vostre remat 675
lo més valent y brivó,
com ne podreu dar rahó
en haver-me experimentat. 680

(Bàllan tots)

- Serrallonga:* Valerós Valent Fadri,
an Xacó del Carnicer,
a robar no pot eixir,
sempre diu que té què fer.
- Valent Fadri:* Sapiau que may me'n falta, 685
de feyna, com ho veureu,
que ab lo temps coneixereu
que sé bé de tocar l'arpa.⁷⁹

77. *Gràcia:* «I aquí se'n va el Petit Gurnés / natural del paradís, / per ser home petit / per robar en val cinc o sis». A l'Apèndix de 1767 s'afegeixen uns versos que haurien de dir aquí el «Petit Cornés» i la Joana.

78. Aquesta «repetició» no es fa ni a *Gràcia* ni a *Pardines*, on un cop enllestides les presentacions s'esdevé la resolució del ball.

79. Sovint s'empren metàfores musicals per al fet de disparar una arma. Compareu amb

- Serrallonga:* Per a ser de San Padó
te coneixen casi prou,
que a l'estiu, temps de calor,
ab un bót portau lo brou. 710
- Juncadella:* Serrallonga, jo us diré:
això deixem-ho estar.
Jo'm sabré desempenyar;
penso que per ayguader
ningú del món m'i tindrà. 715

(Ballar)

- Serrallonga:* Genestar, en hora mala,
sempre jugas d'accions.
Aparta't de na Joana,
no fasses jochs de brivons.⁸¹ 720
- Genestar:* Serrallonga, gran desfici
és aqueix que teniu vós.
Si voleu ser gelós
heu gafat un pobre ofici. 725
Més que us sia benefici,
gira-vos. Com, què us fa a vós?

(Ballar)

- Tallaferro:* Serrallonga, molt honrat,
vos vull demanar llicència.
Direu si só bon soldat
tornant a vostra presència. 730
- Serrallonga:* Tallaferro, gran valent,
més que més a la parada.
Fa fugir tota la gent
en mostrar la sua cara. 735
- Tallaferro:* Qui pesta vos ho ha dit?
Pensava que no u sabíau!

81. A *Gràcia* aquest bandoler també és apartat de la Joana de la següent manera: «(...) ix-me de prop la Joana, no li fessis alguna treta». Aquest bandoler, si a *Tona* ha hagut d'ingressar al bandolerisme a causa de «lo planeta» (v. 418), a *Gràcia* ha hagut de fer-ho a causa de la «bargueta» (veg. nota 49).

- Serrallonga:* Tu ets lo Petit de Aytona,
prou ets gran per bandoler
per compositar los de Tona,
no deixar-los cap diner. 765
- Petit d'Aytona:* Això és lo meu contento,
per això me'n vinch ab vós;
no han de tenir repòs
que cert que ja m'o contemplo. 770
Lo trigar és lo que sento,
avuy ne robaré dos...

(Ballar)

- Serrallonga:* O, valentàs Dansa l'Ombra,
sias molt ben arribat,
y puix fas tals valentias
vina sempre al meu costat. 775
- Dansa l'Ombra:* Dè que m'eu exprimentat
de las meas valentias?
Fins ara tot són follias,
novelas y disbarats.
Mes jo de vostre costat 780
no u mouré de nits ni dias.

(Ballar)

- Serrallonga:* Puix que tens tant bona astúcia
per assotar y robar,
fes que esta vaja plena⁸⁴
de oli per adobar.⁸⁵ 785
- Rocaguinart:* Què voleu fer de tant oli
suposat no teniu peix?
Si voleu vos duré greix
per enllardar un dimoni. 790
D'assí fins a Sant Antoni
robant no y deixaré res.
- Serrallonga:* Pera Gay, ets molt valent
y encara ets més brivó,

84. Potser es refereix a la Joana, que recordem que figura embarassada.

85. Durant el robatori del Traginer, en Rocaguinarda farà omplir una ampolla, efectivament, «de oli per adobar» (vv. 1.103-1.104).

<i>Serrallonga:</i>	Rocamora, lo teu nom y tas hassanyas y fets ja demòstran tu qui ets: serás l'escàndol del món.	825
<i>Rocamora:</i>	Això ray! Ja u diu tothom de las mevas composturas: com tinch tantas desventuras que may asserto cap tret. Mes cregau que tiro dret tirant a fer criaturas.	830

(Ballar)

<i>Serrallonga:</i>	Valentia té Cornés, astúcia y brivoneria; de tots los de la quadrilla ell sol n'a menester tres.	835
<i>Petit Cornés:</i>	Encara no sabeu res, que jo tinch molt bon cabal: de borts al sant Ospital ja n'i tinch xexanta-tres, sense contar los demés que he fets per los ostals.	840

(Ballar)

<i>Joana:</i>	Gavatxó y dos fadrins, de gallinas y capons, pollastres y colomins robaran a milions. Dels pagesos los moltons, dels povills a las mullers, dels ricassos los doblons, dels fadrins pixatinters.	845
---------------	---	-----

(Ballar)

<i>Serrallonga:</i>	Parrutxó la fa cantar; Tocasson ja fa las rostas; an Xacó per esmorsar llesca al pa fins a las crostas. ⁸⁷	870
<i>Joana:</i>	La botella ja la té Tallaferro, se la mira; per a vèurer si va bé, Gavatxó sempre li tira.	875
<i>Serrallonga:</i> (<i>ab una banya</i>)	Genestar las dents escura, Juncadella llepa el plat. A, fadrins, bona postura! Tothom sia bon soldat.	880
(Ballar)		
<i>Serrallonga:</i>	Acosta't, que farem rostas, capità dels marjaners, que quant seran acabadas ja direm: «No n'i ha més».	885
<i>Tallaferro:</i>	Jò só Jaume lo fadrí, capità dels marjaners. Tots estos fadrins que meno són lladres com tu mateix.	
<i>Serrallonga:</i>	Torna-te'n y no m'enfàdias a robar al Llussanès, que per las ganàncies que fem assí prou som mercaders.	890
<i>Tallaferro:</i>	Serrallonga, això mateix, que tots tindrem bonas mans. Ola, fadrins, a las armas! Que íscan a tants a tans!	895
<i>Serrallonga:</i>	Jo u faré, per vida mia; jo tot sol seré bastant per a tu y ta quadrilla, en que fósseu altres tants. ⁸⁸	900

87. L'escena del berenar (versos 870-873) no apareix a les altres versions, tot i que hi trobem, però, alguna breu referència: *Gràcia*: SERRALLONGA: «(...) la Joana nostra dama / darem-li la xinxirella, / ella farà xiular la paiella, / en Xuriol farà les rostes / i en Xacó Paneda / llescarà pa fins a les crostes»; *Pardines*: «SERRALLONGA Nostra dona la Joana / li diuen la Xinxarella, / penso en res serà bona / sinó per xiular la padella; / aquí en Xico Panedas / llesca pa fins a les crostas».

88. Al final del text de 1760 hi ha una nota que diu i «lo Tallaferro palayerà ab lo Serrallonga». Aquest episodi tampoc no el trobem a cap altra versió; al contrari, en Tallaferro és sempre presentat com a amic fidel, fins al punt que *Alcover* el fa esdevenir *germà* d'en Serrallonga, segurament per confusió amb altres bandolers (Joan Sala, àlies lo Tendre, i Segimon, que apareixen al ball de *Gràcia*), que ho foren realment.

<i>Tallaferro:</i>	Serrallonga, vols-me créurer que'ns deixàssem de quimeras, que'ns ajuntàssem los dos? Farem tremolar la terra si tornam amichs los dos.	950
<i>Serrallonga:</i>	Fassem-ho, per vida mia, fassem tots una codrilla que, en anar tu y jo devant, farem tremolar la terra en que vinguia Roldan.	955
<i>Tallaferro:</i>	Famosos caps de quadrillas, escoltau-me y ohireu: nostra vida se'ns acaba, ja'ns ha dotats lo Virrey. ⁸⁹ De cinquanta y tants que éram ⁹⁰ tots som cayguts al través, que si a nosaltres nos agàfan ne faran quatre cortés.	960 965
	De vós primer, Serrallonga, jo crech dotat vos hauran, que a més de nou-centas lliuras tres hòmens fora de mal. ⁹¹ Assí vinch per explicar-vos al que a vós vos trahirà: serà de vostra sanch pròpria, un vostre cosí germà. ⁹²	970
<i>Joana:</i>	Serrallonga, sens tardar ganas tinch de dir-vos ara comensàssem a deixar esta vida tan irada.	975
<i>Serrallonga:</i>	Na Joana ja retira, penso per no poder més; vol plegar aquesta vida y deixar los bandolers. Joana, si'ns departim podé faràs mala vida;	980

89. *dotats*, 's'ha establert una recompensa'.

90. Aquest imprecís «cinquanta y trants» ja havia aparegut a la lloa inicial (v. 99).

91. *tres hòmens fora de mal*: s'ha d'entendre com una part de la recompensa, a més de l'econòmica: consisteix a donar la llibertat o el perdó a tres homes, en canvi de traïr i lliurar a la justícia un altre bandoler. Efectivament, d'aquesta manera s'havia fomentat la traïció i, per tant, el recel entre les colles. Meluco: «[El Duc de Cardona atorga a qui havia capturat en Serrallonga:] Seyscientos escudos de oro / y quatro hombres libres daua / aunque sean bandoleros / por su persona bizarra, / que valen dos mil escudos / y otras mercedes y gracias / que oy añade generoso».

92. No sabem a què es refereix aquí en Tallaferro: els versos 970-974 no tenen sentit dins del ball, ni tampoc referint-se a la realitat històrica.

Serrallonga: Genestar, no te'n refias,
que vols ésser mercader?
Perdré antes dos mil vidas,
que jo no la deixaré.⁹⁸
Joana, vós seguireu
juntament la camarada,
a mi may me deixareu
per estar més retirada. 1010

(Ballar)

(Ix Compare Joan Bernat)

*Joan Bernat:*⁹⁹ Serrallonga, Déu vos quart
juntament estos senyors. 1015
Compare Joan Bernat
parlar vol un poch ab vós.

Serrallonga: Alegram-nos tots de vós,
compare Joan Bernat. 1020
Podeu dir, vell graciós,
lo de vostra voluntat.

Joan Bernat: Encara que sia vell
me só molt aprofitat.
Allí al lloch de Taradell
molta gent he composat 1025
en agudas campanetas
y cintons ab lo claver,¹⁰⁰
y cistellas y cornetas
y gran còpia de diner.
De valent jo no u puch ser: 1030
si no fos la mia trassa
no duria cap diner,
ni joyas ni carabassa.

Serrallonga: Joana, serà mentida
lo que diu Joan Bernat: 1035
tenint la barba florida
molta gent ha composat.

98. *Pardines*: «(...) antes no deixaré la Joana / la vida perderé».

99. Aquest bandoler no apareix a cap altra versió, ni tampoc l'episodi que protagonitza. El podem considerar, però, com un antecedent dels personatges «Vell» i «Vella» de *Gràcia i Pardines* (veg. abans, 7, C).

100. *claver*: 'clauer'.

<i>Serrallonga:</i>	Anau armats, fadrins corals?	
<i>Respondran tots:</i>	De padrenyals!	1075
<i>Serrallonga:</i>	Pocas armas per fer mal.	
<i>Tots junts:</i>	Y punyal!	
<i>Serrallonga:</i>	Tothom va molt ben armat.	
<i>Tots junts:</i>	Y panart!	
<i>Serrallonga:</i>	Lloch de Tona compostat, te miro molt promptament ja que tinch tota ma gent ab padrenyals, punyals y panart.	1080

(Ballar)

(Ara eixirà un home ab capa de pastor y tindrà guarnidas unas ancas de pell de moltó y menarà un burro carregat ab dos bóts, y altre a clot de bast, y tiraran en terra lo de clot de bast y dirà lo traginer lo següent vers, y junt eixiran los dos traginers dels matxos)

<i>Traginer de l'asa:</i>	Traginer, fes-me un servey ¹⁰¹ de ajudar-me a carregar ara qu'és necessitat, que la fosca am vol gafar.	1085
<i>Un traginer dels matxos:</i>	Si no pots, deixa'l estar, que aquí hi ha desafanats, que tots estan per fer mal. També y és Rocaguinarda, no'ns prengué tot lo cabal.	1090
<i>Traginer de l'asa:</i>	Nos n'anirem tots plegats, que farem més del valent, que encara que n'iscan quatre roncarem com deu y deu.	1095
<i>Traginer dels matxos 1:</i>	Passarem per més avant, que assí no y som fiats,	

101. Sobre aquest episodi del robatori dels traginers (versos 1.084-1.132), trobem la següent referència a *Gràcia*: «DANS LES OMBRES. Serrallonga, Déu vos guard, / aquí meno un traginer, / al camí ral lo hem agafat. / TRAGINER: Serrallonga, els minyons m'han agafat / i me demanen los diners, / sent aixís que jo estic cert / que no els estic divent res. / SERRALLONGA: Els minyons t'han agafat / i los diners t'han demanat; / tu no marxaràs d'aquí / que no els hakis entregats, / i si no aneu aquí ab un marge / i ab los fussels passeu-ne los taps / TRAGINER: Aquí vos dono los diners, / salament no em digueu res més».

- Traginer 1:* No témiás an Serrallonga,
sols no y tinga sa quadrilla.
- Ix Serrallonga:* Què dieu, bargants brivons?
que us tinch de llevar la vida? 1120
- Traginer 1:* Perdónia, senyor capità,
tot això anava per ríurer.
Pendrà un bocí de pa,
gustarà la malvasia.

(Serrallonga pren la botella y diu:)

- Com vos veig tant lliberals
bé y podria haver matsinas. 1125

(Beu Serrallonga)

(Lo traginer 2 li posa lo panart al coll)

- Serrallonga:* Aquí porto las matsinas.
Ay, Joana de ma vida!¹⁰³

(Joana eixirà y tirarà un cop de pistola y després dirà lo següent:)

- Joana:* Què te n'apar, Serrallonga,
de la mia valentia? 1130
- Serrallonga:* Que si no fossas estada tu
me n'era fet de ma vida.¹⁰⁴

(Ballar)

103. L'anècdota exposada als versos 1.128-1.132, l'havia explicada en Serrallonga als vv. 187-190, on hem comentat com s'assembla al fet narrat per Lamuela. Compareu amb *Pardines*: «JOANA. No't recordas Serrallonga / quan érem a Coldecanas, / quan batiem a Sant Celoni / amb la mia daga llarga? / SERRALLONGA. Joana molt bé me'n recordo / y també'm recordarà / que ab la tua valentia / la vida me vares salvar». Potser correspon a algun fet real sobre el qual no tenim cap notícia.

104. *Fet de ma vida*, 'me n'hauria fet la vida, hi hauria deixat la vida.

- que encar que sia vell
los tinch de fer tremolar. 1155
Ab la trassa que jo porto
no y tinch de deixar res:
las botxacas portaré
carregadas de diners. 1160
- Joana:* Compare Joan Bernat,
a Centellas no hi aneu
perquè com són gent de armas
sens pensar gafat sereu.
- Joan Bernat:* Jo de això no'n tinch por 1165
ni menos ne fas cabal,
perquè sempre vaig armat
ab xispa¹⁰⁷ y padrenyal.

(Ballar)

(Ara dirà Joana son compòsit a Serrallonga)

- Joana:* Las donas per valentia
may havem tingut estima, 1170

107. *Xispa*, arma de foc. (Lo qui farà de Pròlech porà eixir a compositar després d'haver compositat lo bon vell, y eixirà per lo capdevall de la filera y tirarà una escopetada, y los dos del capdevall lo detindran ab las escopetas apuntadas en terra, y lo Valent Fadri li dirà què demana. Y lo Pròlech respondrà que vol parlar ab Serrallonga, y lo Valent Fadri anirà a demanar llicència a Serrallonga y l'i concedirà, y lo Valent Fadri tornarà la resposta al Pròlech y los tres l'acompanyaran fins al devant de Serrallonga, y dirà lo següent vers:)

- Serrallonga, Déu vos quart
a vós y la Joana,
no olvidant-me jamay
de la demés camarada.
- Serrallonga:* Qui ets tu qu'ets dels primers?
Deus ser gran composador.
Ja que't veig tant ben armat
deus ser un rich cassador.
- Pròlech:* Jo só l'areu Riudoms,
natural del Panadès.
Só vingut de l'altre món
per compositar-ne dos o tres.
Tot primer al senyor batlle
ha de ser ben compositat,
perquè ningú de la plaça
no se'n porà anar picat.

<i>Bordegàs:</i>	per estar més retirats. Pare, som d'aquest sentir. Si'm voleu donar llicència, me n'aniré a Monseny a fer aspre penitència.	1200
<i>Serrallonga:</i>	La llicència ja la tens, Déu te encaminia molt bé. Tu seràs bon hermità si la barba at deixa's fer.	
<i>Valent Fadri:</i>	Serrallonga, ja heveu vist vostres valentons què han fet. És hora de dar las gràcias a l'auditori discret.	1205

(Faran ruydo de corns y lo que's puga)

<i>Serrallonga:</i>	Qu'és lo que sento ara, gran avalot de corns y campanas? Penso jo que ho ha causat tanta gent qu'em composada.	1210
<i>Tallaferro:</i>	Molt me espanto d'en Serrallonga, bandoler de tant gran fama, aja perdut lo valor per sentir corns y campanas. Ola, fadrins! Tos ab mí, regoneixeu bé las armas, que per vida d'en Tallaferro ab la mia companyia	1215
	jo tinch de llevar la vida a quants vingan per gafar-nos. De estos circunvehins que avuy han vingut aquí, a tots los tinch de robar y eixir-los per lo camí: encara dich més avant que faré algun excés, robaré algunas casas y cremaré alguns pallés.	1225
<i>Serrallonga:</i>	O, valerós Tallaferro, no'm tingas tanta arrogància, que fins los minyons petits són per venir-nos a l'encontra.	1230

II
[Apèndix del 1767]

(Lo Pera Gay quant exirà aportarà una bandareta y lo seguiran quatra, dos de cada filera, y la Joana dirà:)

O, valentàs Serrallonga,
té compta lo que oyiràs:
manté sempre fama bona
puix que n'ets tan valentàs.
Emprèn qualsevol follia,
que jo't desempenyaré,
que fins a pèdrer la vida
jo per may te dexaré.

(Serrallonga dirà:)

No és ora de festeyos,
és hora d'estar atens;
me apar sento royido,
aquí riba molta gent.

(Ix lo Pera del Gay)¹¹³

(Si volen fer esta altra Loa. Antas d'exir Pera del Gay lo petit Cornés donarà quatra cornadas y Serrallonga farà com qui s'espanta.)¹¹⁴

113. Aquests dotze versos s'haurien d'inserir entre els versos 534 i 535 del text de 1760.

114. Els versos que segueixen haurien de ser inserits després del vers 666 del text de 1760.

de vida tan desdixada
 que seguir-las és gran misèria
 y molt treball sens ganànsia.
 No és vida bona, jo dich
 que és vida del diable,
 perquè en ella sols regna
 la malísia y la venjansa,
 la recor y lladronuissi
 y altres visis que abrasen,
 en matar per caminals
 y robar qualsevol casa.
 Y tots aquells que porfían
 en seguir-lo és cosa clara
 que quant la fruyta és madura
 cau en terra asonada.
 Per so, fadrins, esmanem-nos
 mentres lo mar és ab bonansa,
 fujúim de aquella tormenta
 perquè d'ella poch escàpan.
 Y tu, discret auditori,
 disimola nostras faltas,
 que la voluntat supleix
 lo que en aquest Ball falta.

(Serrallonga acabarà lo vers de dins la còpia)

Pajesos y manestrals,
 abitants y forastés,
 a tots vos dono las gràsias
 en nom de mos bandolers.

*(Aquí se trobarà la guia com se ha de asejar dit Ball, que penso que qualsevol
 antindrà esta còpia)*

(Si volen fer esta altra Loa:)

y cramant molts llochs y casas,
 abrasaren no a Déu,
 sí al dur pes de las armas,
 com veuran representar
 en lo lloch de Santa Eulària,
 que jo dexaré de dir-o
 per no cansar esta plassa.
 Sols lo que Serrallonga alcansà
 de sa vida tant irada
 fou que permís de Déu
 allí en un lloch de la Fransa
 traït fou de sos amichs,¹²⁰
 al mitg de un camp lo agafaren.
 Allí agué ja acabat
 la sua vida profana;
 y, en fin, quant lo tingueren
 acompanyant de jent de armas
 y lligat ab duras cadenas
 a Bar[celo]na lo portaren,
 y arribat en la ciutat
 la sentència li fou dada
 de llevar-li los dos punys
 y per tot ella rossegar-lo,
 y que a l'últim se fes
 de son cos quatre quartos
 y estos a la Creu Cuberta
 per desengany los portassen.
 Ja u veyeu, irats valents,
 vostras vidas en què paren;
 dexau exas valentias
 y lo dur pes de las armas.
 Invoquem tots a Maria
 y abrasem tant S[an]ta Mare
 y demanem-li de veras
 que'ns empària nostras ànimas.¹²¹
 Atenció, noble auditori,
 que Serrallonga ix ara,
 y ab ell an Xacó Panedas
 y la s[enyo]ra Joana.¹²²

Fi de la Loa

120. Pel que fa a aquesta traïció, veg. abans, 4, C.

121. Els versos 68-75 ja apareixien a la primera lloa (vv. 111-118), i es corresponen amb aquells copiats en un full solt.

122. Els versos 76-79 corresponen als versos 123-126 de la primera lloa.